

2016

JAARLIJKSE RAPPORTAGE

**ARMOEDE, SOCIALE
UITSLUITING EN
MENSENRECHTEN**

COLLEGE VOOR
DE RECHTEN
VAN DE MENS

Jaarlijkse Rapportage 2016

De Jaarlijkse Rapportage van het College voor de Rechten van de Mens rapporteert over de staat van mensenrechten in Nederland. Het College doet aanbevelingen aan de overheid en zet mensenrechtelijke aandachtspunten in wetgeving, beleid en praktijk in de schijnwerpers. Voor de volledige Rapportage: mensenrechten.nl.

Voorwoord

Armoede is het thema van deze vijfde rapportage Mensenrechten in Nederland van het College voor de Rechten van de Mens. Is dat (nog) wel relevant vraagt u zich wellicht af? De economische crisis ligt toch achter ons, de werkloosheid daalt. En toch...

In Nederland en zeker ook in het Caribisch deel van ons Koninkrijk, leven nog veel mensen en gezinnen in armoede. En dan hebben we het over problemen op veel gebieden. Problemen die zich in de loop van de jaren hebben opgestapeld en waar je niet zomaar uit bent als je weer een baan hebt. Teveel mensen zijn terecht gekomen in een vicieuze cirkel. Dat heeft tot gevolg dat mensenrechten zoals het recht op huisvesting, onderwijs, gezondheid en volwaardig deel kunnen nemen aan de maatschappij onder druk zijn komen te staan. Een overheid die steeds meer op afstand komt te staan en uitgaat van zelfredzaamheid, loopt het risico diegenen die zichzelf niet goed kunnen redden uit het oog te verliezen.

Armoede stoppen waar zij nog voorkomt en voorkomen waar die dreigt te ontstaan is een kerntaak van de overheid. Het College is ervan overtuigd dat de overheid daarin alleen kan slagen als er, in samenwerking met hulpverlenende instanties die goed zicht hebben op de problematiek, belangenorganisaties en mensen in armoede, een brede beleidsvisie op armoede wordt ontwikkeld waarin het kunnen realiseren van mensenrechten centraal staat.

Met deze rapportage draagt het College voor een dergelijke visie bouwstenen aan en geeft het vooral ook inspiratie.

Adriana van Dooijeweert
voorzitter

Wat is armoede?

Het SCP spreekt van armoede wanneer iemand langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over de goederen en voorzieningen die in zijn samenleving als minimaal noodzakelijk gelden. Het gaat om mensen die niet in staat zijn met hun inkomen een minimale levensstandaard te behalen. Het SCP hanteert een objectieve benadering: de hoogte van de armoedegrens hangt niet af van de manier waarop mensen hun situatie ervaren. Wat 'minimaal noodzakelijk' is, is vastgelegd in een door het Nibud opgestelde lijst.¹ Om armoede vast te stellen zijn er twee referentiebudgetten.

Het basisbehoeftebudget omvat de minimale uitgaven van een zelfstandig huishouden aan basale zaken zoals voedsel, kleding en wonen, en de uitgaven aan enkele andere moeilijk te vermijden posten zoals verzekeringen. Het tweede referentiebudget, het niet-veel-maar-toereikendbudget, houdt ook rekening met de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie.²

De meest recente cijfers van het SCP gaan over 2014. Het aantal armen bedraagt volgens de ruimere niet-veel-maar-toereikendgrens nu iets meer dan 1,2 miljoen (7,6%) en volgens de basisbehoeftegrens ruim 810.000 (5,1%).³ Binnen de groep armen volgens de basisbehoeftegrens schommelt het aandeel langdurig armen tussen 40% en 50%. In het laatste peiljaar (2012) hadden in totaal bijna 800.000 mensen onvoldoende inkomen om hun basisbehoefte te bekostigen. Voor ruim 375.000 mensen duurde die situatie al ten minste drie jaar aaneen.⁴

---

1 SCP, 'Wat is armoede', Armoedekaart 2016, september 2016.

2 SCP, 'Waar ligt de armoedegrens', Armoedekaart 2016, september 2016.

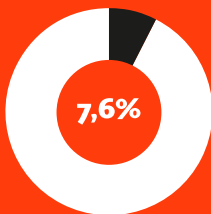
3 SCP, 'De omvang van armoede', Armoedekaart 2016, september 2016.

4 SCP, 'Hoeveel mensen zijn langdurig arm', Armoedekaart 2016, september 2016.

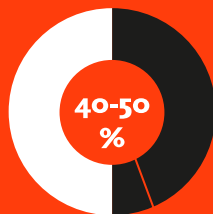
In 2014 hadden
**800.000 MENSEN
ONVOLDOENDE
INKOMEN**

om de basisbehoeften
te bekostigen

**RUIMERE
NIET-VEEL-
MAAR-TOEREIKEND
GRENS**
1,2 miljoen armen

**AANDEEL
LANGDURIG ARMEN**
volgens het
basisbehoeften-
criterium

Voor ruim
375.000 MENSEN
duurde die situatie ten minste
**DRIE JAAR
ACHTEREEN**

Samenvatting
en conclusies

Armoede is nadelig voor het individu en de maatschappij

De cijfers liegen er niet om. In Nederland is armoede een probleem. Veel mensen leven in armoede en een aanzienlijk percentage is langdurig arm. Inmiddels is wel een daling van het aantal mensen in armoede ingezet, maar lang niet iedereen profiteert daarvan. De thematische hoofdstukken in deze rapportage laten zien dat leven in armoede nadelige gevolgen heeft voor verschillende aspecten van het leven van de mensen die het treft. Een aantal voorbeelden ter illustratie.

Mensen met een laag inkomen en een lagere opleiding leven gemiddeld zeven jaar korter en 19 jaar minder in goed ervaren gezondheid. 2,5 miljoen mensen in Nederland hebben grote moeite met lezen, schrijven en/of rekenen. Veel van hen zijn langdurig arm. Veel mensen met betaald werk zitten toch onder de armoedegrens. Het aantal werkende armen is sterk toegenomen. In de afgelopen zes jaar is het aantal mensen dat dakloos is sterk toegenomen. Het precieze aantal is moeilijk te noemen, maar het gaat zeker om meer dan 30.000 mensen, waaronder ook jongeren. 18% van alle huurders heeft elke maand moeite de huur en de meest basale kosten van levensonderhoud op te brengen. In Caribisch Nederland hebben veel mensen grote moeite de eindjes aan elkaar te knopen.

Armoede kan in principe iedereen raken. Bijvoorbeeld door een grote achteruitgang in inkomen door het verlies van werk, een faillissement, een echtscheiding of grote schulden. Mensen kunnen ook in armoede komen door discriminatie op de arbeidsmarkt of problemen met de gezondheid die tot hoge uitgaven voor zorg

leiden. Verschillende groepen mensen lopen structureel een groter risico op armoede. Onder hen zijn mensen met een uitkering, eenoudergezinnen met minderjarige kinderen, mensen met een beperking en niet-westerse migranten. Uit onderzoeken blijkt dat het voor veel mensen zeer moeilijk is uit armoede te komen. Armoede en mensenrechten hangen nauw met elkaar samen. Mensen kunnen in armoede komen omdat hun mensenrechten onvoldoende zijn gegarandeerd, maar armoede kan ook leiden tot onvoldoende bescherming van mensenrechten. Mensen in armoede kunnen terecht komen in een vicieuze cirkel van machteloosheid, stigmatisering, discriminatie, uitsluiting en materiële ontberingen.

Armoede en de daarmee samenhangende sociale ongelijkheid heeft ook gevolgen voor de samenleving als geheel. Dit blijkt in het bijzonder het geval te zijn als problemen bij mensen gaan stapelen. Als mensen het gevoel hebben niet te kunnen meedoen, en er niet (meer) bij te horen, kan dat leiden tot maatschappelijke onvrede en verlies van vertrouwen in instituties zoals de overheid, de rechtsstaat en het parlement.

Armoede is een mensenrechtelijke kwestie

De geschetste problemen gaan over mensenrechten. Dat grote groepen mensen langdurig in armoede leven duidt op tekortkomingen in het garanderen van het recht op een behoorlijke levensstandaard. Het recht op een behoorlijke levensstandaard en bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting, het recht op gezondheid, het recht op onderwijs, het recht op arbeid en het recht op huisvesting zijn fundamentele rechten van de mens. Binnen deze thema's spelen er problemen met participatie, autonomie, gelijkheid en rechtsbescherming. Een leven in armoede en uitsluiting

kan een aantasting van de menselijke waardigheid zijn. Dit vraagt dringend om nieuw en ander beleid. Een aanpak waarin mensenrechten een centrale plaats hebben biedt daarvoor handvatten. Een dergelijke aanpak onderstreept voor beleidsmakers, professionals en mensen in armoede dat het hier gaat om elementaire mensenrechten.

Naleven van mensenrechten draagt bij aan verminderen van gevolgen van armoede en voorkomen van armoede

De bescherming en bevordering van de rechten van mensen die in armoede leven kan de nadelige gevolgen die armoede op hun leven heeft verminderen. En de bescherming van mensenrechten kan helpen voorkomen dat mensen in armoede terechtkomen. Bijvoorbeeld: maatregelen die de belemmeringen voor de participatie van mensen in armoede wegnemen kunnen hun sociale uitsluiting tegengaan. Inkomensondersteunende maatregelen die ervoor zorgen dat mensen hun huur kunnen betalen en hun aandacht kunnen richten op hun toekomst, helpen hun gezondheid verbeteren en vergroten hun kansen op de arbeidsmarkt. Concrete maatregelen om de gezondheid te verbeteren leveren gezondheidswinst op en bevorderen bovendien maatschappelijke participatie en toegang tot de arbeidsmarkt. Het garanderen van het recht op onderwijs aan kinderen uit arme gezinnen kan bijdragen aan een toekomst voor hen zonder armoede.

Een aanpak met een centrale plaats voor mensenrechten

De noodzaak van een aanpak waarin mensenrechten een centrale plaats hebben is ten minste driedelig. Het alomvattende karakter van mensenrechten biedt een basis voor een integrale benadering van de met elkaar samenhangende problemen van mensen die in armoede leven. Het kader geeft richting aan de inhoud van het beleid, alsmede voor het proces waarmee dat beleid tot stand komt, voor de uitvoering en voor monitoring en evaluatie. In de tweede plaats is werken vanuit de erkenning van de rechten van de mensen die in armoede leven en het identificeren en concretiseren van de daarbij horende verplichtingen van de overheid wezenlijk anders dan enkel uitgaan van de behoeften van mensen. Het draagt bij aan de participatie en *empowerment* van de mensen over wie het beleid gaat. In de derde plaats bieden mensenrechten duidelijkheid bij het maken van beleid en het wegen van belangen in concrete situaties.

Mensenrechten en de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting

Veel mensenrechten zijn relevant voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. In deze rapportage is een aantal mensenrechten nader bestudeerd om een aanzet te geven voor de discussie over een aanpak van armoede waarin mensenrechten centraal staan. In het eerste deel van de rapportage is aandacht besteed aan een aantal beginselen die ten grondslag liggen aan mensenrechten. In het tweede deel is een aantal rechten nader onderzocht om de samenhang met armoede duidelijk te maken. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen.

Waardigheid en bestaanszekerheid

Een langdurig tekort aan financiële middelen kan op zichzelf al problematisch zijn vanuit het oogpunt van de rechten van de mens. Het recht op een behoorlijke levensstandaard kan daardoor in het geding komen. Waar nodig moet de overheid zorgen voor inkomensondersteuning om te voorkomen dat mensen onder het bestaansminimum moeten leven.

Bescherming van de rechten van mensen in een kwetsbare situatie

De rechten van mensen in kwetsbare situaties vragen om extra bescherming. Verschillende groepen zijn al lang in beeld als 'kwetsbaar' om in armoede te raken of te blijven, zoals eenoudergezinnen met minderjarige kinderen en niet-westerse migranten. Betrekkelijk nieuw is het fenomeen 'werkende armen', zoals zzp'ers en kleine middenstanders. Verder is specifieke aandacht nodig voor mensen met een beperking of chronische ziekte, ouderen, kinderen en mensen die dakloos zijn. Als bezuinigingen noodzakelijk zijn, moeten de meeste kwetsbare mensen worden ontzien. Wanneer er door

economisch herstel financiële ruimte ontstaat, moet de verbetering van hun situatie hoge prioriteit te krijgen.

Respect voor autonomie

Bij het maken, uitvoeren en monitoren van beleid is noodzakelijk dat de autonomie van mensen het uitgangspunt is. Zelf keuzes kunnen maken is niet hetzelfde als uitgaan van zelfredzaamheid. Het kan juist nodig zijn dat er hulp komt voor mensen die niet op eigen kracht uit armoede kunnen komen.

Gelijkheid en gelijk genot van rechten

Ongelijkheid en discriminatie kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van armoede. Sociale ongelijkheid kan leiden tot afname van vertrouwen in de rechtsstaat en instituties zoals het parlement en de overheid. Als ongelijkheid zich op verschillende fronten tegelijk voordoet, zoals verschil in sociaaleconomische status, opleiding en gezondheid, kan dat leiden tot maatschappelijke onvrede en onrust.

Discriminatie op grond van economische status of aan armoede gerelateerde gronden is niet toegestaan. Gelijk genot van rechten vraagt onder meer om het identificeren en wegnemen van drempels die uitoefening van rechten belemmeren. Denk aan aandacht voor laaggeletterdheid en digitale vaardigheden. Verder moet worden voorkomen dat mensen in armoede worden benadeeld door een stigmatiserende houding van instanties of andere burgers.

Participatie en empowerment

Cruciaal voor een effectieve aanpak van armoede is dat mensen in armoede en belangengroeperingen worden betrokken bij het maken, uitvoeren en monitoren van beleid. Dit kan vragen om extra inzet om mensen te

bereiken en daadwerkelijk bij het beleid te betrekken. Alleen dan is armoedebestrijding mogelijk waarbij de verantwoordelijkheid wordt gedeeld tussen centrale overheid, lokale overheid en de betrokkene zelf.

Rechtsbescherming

Effectieve rechtsbescherming vereist dat de burger de overheid ter verantwoording kan roepen. Daarvoor is bewustwording over mensenrechten noodzakelijk. Hetzelfde geldt voor deskundigheidsbevordering op dit punt van de professionals werkzaam op het terrein van armoedebestrijding. Tevens is het noodzakelijk dat de overheid er alles aan doet om actief en tijdig de relevante informatie toegankelijk te maken voor mensen in armoede. Wie van mening is dat haar of zijn mensenrechten zijn geschonden moet gebruik kunnen maken van een effectief rechtsmiddel.

Gezondheid

Leven in armoede beïnvloedt de gezondheid. Geldgebrek kan leiden tot een ongezond voedingspatroon, wonen in een ongezonde leefomgeving of het mijden van zorg. Het tekort aan financiële middelen betekent voor veel mensen ook dat zij zich veel meer op hun leven op de korte termijn richten. Veel mensen in armoede zijn laaggeletterd en hebben daardoor moeilijker toegang tot informatie over gezond leven. Meer inzet is nodig op preventieve gezondheidszorg en voor de factoren die gezondheid beïnvloeden, zoals een behoorlijke levensstandaard, adequate huisvesting en goed onderwijs. De maatregelen moeten specifiek zijn toegesneden op de situatie van mensen die in armoede leven, of die een risico lopen in armoede terecht te komen.

Onderwijs

Ongeveer 2,5 miljoen mensen in Nederland zijn laaggeletterd. Veel van hen zijn langdurig arm, hebben problemen met hun gezondheid en zijn minder maatschappelijk en politiek betrokken. Taalachterstand kan negatieve gevolgen hebben voor de mogelijkheid uit armoede te komen. Hoewel basis en voortgezet onderwijs in principe gratis zijn, vragen veel scholen extra bijdragen voor activiteiten die de school organiseert. Als ouders de bijdrage niet betalen kan dat ertoe leiden dat het kind wordt uitgesloten van deelname. Er zijn ook scholen die van ouders eigen bijdragen vragen voor het verbeteren van het onderwijs. Dat kan de schoolkeuze beïnvloeden en ertoe leiden dat kinderen uit rijke gezinnen beter onderwijs krijgen dan kinderen uit armere gezinnen. Als kinderen laagopgeleide ouders hebben of uit kansarme gebieden komen leidt dat vaker tot een lager schooladvies. Verschillen in kansen binnen het onderwijs hebben gevolgen voor de lange termijn. Het kan eraan bijdragen dat armoede van ouders wordt overgedragen op hun kinderen. Onderwijs is belangrijk om uit armoede te komen en cruciaal voor de verwezenlijking van veel andere mensenrechten.

Arbeid

Hoewel werk nog steeds belangrijk is om inkomen te verwerven, blijkt dat het hebben van betaald werk geen garantie is om niet in armoede terecht te komen of er juist uit te komen. Tot 'werkende armen' behoren kleine middenstanders, boeren, mensen met een slecht betaalde deeltijd baan en een sterk gegroeid aantal flexwerkers, die in loondienst of als zelfstandige werken (zzp'ers). Met name mensen met een lage opleiding en een flexibel arbeidscontract hebben een grotere kans in armoede terecht te komen. Voor met name die groep is een flexibel contract geen eigen vrije keuze.

Risicofactoren die de toegang tot een baan met toereikend loon, behoorlijke zekerheid en gunstige arbeidsomstandigheden kunnen beïnvloeden, zijn onder meer een lage opleiding, een beroep in een sector met veel concurrentie en discriminatie. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt bestaat bovendien een groter risico op uitbuiting (bijvoorbeeld door illegale uitzendbureaus).

Omgekeerd kan ook leven in langdurige armoede een belemmering vormen voor toegang tot werk, bijvoorbeeld omdat men daardoor een beperkter netwerk heeft of geen bij- of omscholing kan betalen.

Huisvesting

Er is een tekort aan sociale huurwoningen en aan woningen die goed zijn afgestemd op de behoeften van verschillende doelgroepen, zoals ouderen en mensen met een beperking. Ook kunnen veel mensen de woonlasten niet opbrengen. Dit kan leiden tot armoede en tot dakloosheid. Het aantal daklozen is groot, zeker als men een bredere definitie hanteert die ook de mensen meetelt die in onveilige of ontoereikende huisvesting wonen. Er zijn verschillende problemen met opvang voor mensen die dakloos zijn. Door allerlei omstandigheden, zoals de economische crisis en de bezuinigingen op de geestelijke gezondheidszorg, doen meer mensen een beroep op de opvang. De uitstroom hapert echter. Veel mensen die een beroep doen op de opvang hebben zorg nodig, bijvoorbeeld vanwege een verstandelijke beperking of een verslaving. Er zijn onvoldoende woningen die aan dergelijke behoeften voldoen.

Caribisch Nederland

Veel mensen in Caribisch Nederland hebben moeite om rond te komen. Voor de drie eilanden is nog geen bestaansminimum vastgesteld. Werk is geen garantie voor een inkomen dat voldoende is om in basisbehoeften te voorzien. Bovendien is werk vinden op de kleine en complexe arbeidsmarkt zeer moeilijk, zeker voor bepaalde groepen zoals mensen met een beperking. De kwaliteit van het onderwijs is de afgelopen jaren verbeterd, maar blijft aandacht vragen. Zo sluit bijvoorbeeld het aanbod en de kwaliteit van het onderwijs niet goed aan op de vraag van werkgevers. Veel mensen in Caribisch Nederland die in armoede leven hebben gezondheidsproblemen. Overgewicht komt veel voor. Er zijn nog weinig preventieve maatregelen genomen om dit tegen te gaan. Ook is gebleken dat er een relatie is tussen het grote aantal mensen dat in armoede leeft en het veelvuldig voorkomen van kindermishandeling. Op de eilanden hebben veel mensen te weinig middelen om goede huisvesting te krijgen. Voor mensen met een beperking zijn onvoldoende geschikte woningen beschikbaar. Verder zijn veel woningen zijn niet in goede staat. ■

BELEVINGSONDERZOEK

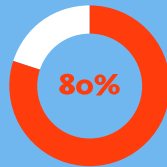
Armoede

Waardigheid
Autonomie
Participatie

MENSEN DIE ARMOEDE ERVAREN

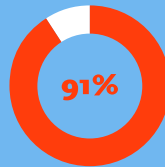

Waardigheid

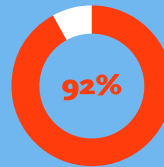
Ervaart invloed van armoede op gevoel van **waardigheid**

Autonomie

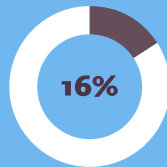
Ervaart invloed op haar/zijn **keuzevrijheid**

Participatie

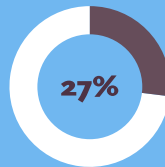

Ervaart invloed op haar/zijn **activiteiten**

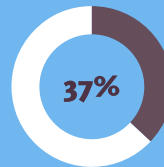
PERSONEN MET EEN LAAG INKOMEN

Schaaamt zich voor manier van leven

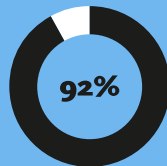

Heeft het gevoel dat haar/hem **niets gevraagd** wordt

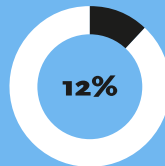

Onderneemt **vaak activiteiten**

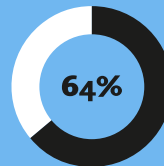
DE ALGEMENE BEVOLKING IN NEDERLAND

Vindt dat **schaamte** vanwege armoede **niet nodig** is

Heeft het gevoel dat haar/hem **niets gevraagd** wordt

Onderneemt **vaak activiteiten**

Aanbevelingen

1 Ontwikkel een beleidsvisie op de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting waarin mensenrechten centraal staan. Betrek daarbij belangenorganisaties van mensen die in armoede leven.

2 Ontwikkel op basis van deze beleidsvisie een nationaal programma voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Werk daarbij samen met gemeenten, belangenorganisaties en mensen in armoede. Besteed in het programma aandacht aan de verschillende mensenrechten en beginselen.

A Behoorlijke levensstandaard

- I Garandeer het recht op een behoorlijke levensstandaard door inkomensondersteunende maatregelen.*
- II Zorg dat de procedure voor inkomensondersteuning eenvoudig is en dat informatie goed toegankelijk is voor mensen in armoede.*

B Gezondheid

- I Zet meer in op preventieve gezondheidszorg, en tref maatregelen die specifiek zijn toegesneden op de situatie van mensen in armoede.*
- II Benader mensen in armoede proactief en geef hen een actieve rol in het vinden van oplossingen bij financiële en gezondheidsproblemen.*
- III Garandeer dat een tekort aan financiële middelen geen belemmering vormt voor toegang tot een adequaat niveau van zorg.*
- IV Garandeer de toegankelijkheid van informatie over zorg en gezondheid.*

C Onderwijs

- I Zorg dat leerlingen met lager opgeleide ouders of ouders in armoede dezelfde kansen hebben in het onderwijs als leerlingen met hoger opgeleide of rijkere ouders.*

- II Zorg dat financiële overwegingen de keuzevrijheid in het onderwijs niet beperken.*
- III Bestrijd laaggeletterdheid onder volwassenen.*

D Arbeid

- I Versterk en bescherm de arbeidsmarktpositie van laagopgeleide en/of flexibele werknemers.*
- II Stimuleer uitzendbureaus en werkgevers om te investeren in bijscholing of praktijkleren.*
- III Pak discriminatie bij de toegang tot de arbeidsmarkt aan.*
- IV Ied adequate bescherming tegen uitbuiting in arbeid met bijzondere aandacht voor mensen in kwetsbare positie op de arbeidsmarkt.*

E Huisvesting

- I Garandeer de beschikbaarheid van voldoende huurwoningen, ook voor mensen met specifieke behoeften en behoeften.*
- II Garandeer de financiële toegankelijkheid van huurwoningen.*
- III Onderzoek de oorzaken van dakloosheid en neem maatregelen om die weg te nemen.*
- IV Garandeer dat iedereen in noodsituaties toegang heeft tot opvang.*

F Caribisch Nederland

- I Stel de bijstandsnorm (onderstand) vast op basis van de kosten van levensonderhoud ter plaatse.*
- II Pak de gevolgen van armoede voor de jeugd integraal aan en zorg dat de betrokken partijen beter samenwerken.*
- III Neem structurele, preventieve maatregelen om de negatieve spiraal van armoede en een slechte gezondheid te doorbreken.*
- IV Investeer in goede en betaalbare huisvesting.*

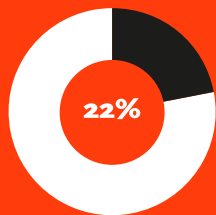

3 Uitvoering en monitoring programma aanpak armoede

- A** Zorg dat de belangenorganisaties en de mensen in armoede zelf ook zijn betrokken bij de uitvoering van het beleid en het monitoren daarvan. Besteed daarbij in het bijzonder aandacht aan de betrokkenheid van laaggeletterden. Zorg ervoor dat zij de voor hen relevante informatie ontvangen in een vorm die voor hen toegankelijk is.

- B** Zorg voor de verzameling van voldoende uitgesplitste data om evaluatie van beleid mogelijk te maken, in het bijzonder wat de gevolgen zijn voor kwetsbare groepen.

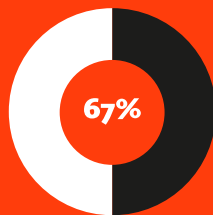
Zonder Startkwalificatie
**ZIJN MENSEN RUIM
TWEË KEER ZO VAAK
WERKLOOS**

en lopen een verhoogde kans
op langdurige armoede

**LANGDURIG
WERKLOZEN**

1/5 deel
is tussen
55 en 65 jaar

**KUNNEN MOEILIJK
ROND KOMEN**

Ruim de helft zijn
alleenstaanden
met kinderen

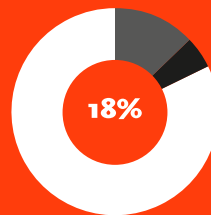
Onder laagopgeleiden zijn in 2015 ruim

**TWEË MILJOEN
WERKENDEN EN
WERKZOEKENDEN**

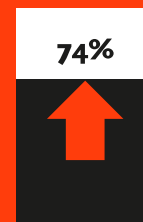
Laagopgeleiden zijn anderhalf keer
vaker werkloos dan gemiddeld

In 2016 is
**525 EURO PER MAAND
DE GEMIDDELDE
HUURPRIJS**

in de sociale huursector

BETAALRISICO
1/5 deel
van de huurders
in 2015

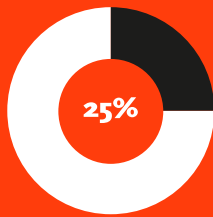

STIJGING DAKLOZEN
2009 - 2015
van 18.000
naar **31.000**

In 2015 waren er
**384.000 HUISHOUDENS
MET EEN BETAALRISICO**

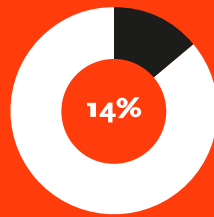
Met lagere inkomens en opleiding
**LEVEN MENSEN
7 JAAR KORTER EN
ZELFS 19 JAAR MINDER**

in goed ervaren gezondheid dan
mensen met een hoge opleiding

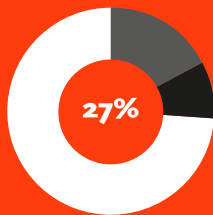
**GEEN GEBRUIK
GEMEENTELIJKE ZORG**

vanwege de te
hoge eigen
bijdrage

ZORG MIJDEN

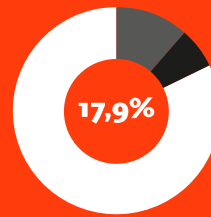
Ondergaan geen
noodzakelijke
behandeling die
onder het eigen
risico van de
zorgverzekering valt

**NIET OPVOLGEN
VERWIJZING HUISARTS**

In 2008 was dit
nog 18%

In Nederland hebben
**2,5 MILJOEN MENSEN
GROTE MOEITE MET
LEZEN, SCHRIJVEN
EN/OF REKENEN**

TAALACHTERSTAND

15 JARIGEN

2003 - 2015
van 11,5 %
naar **17,9 %**

College voor de Rechten van de Mens

Kleinesingel 1-3
Postbus 16001
3500 DA Utrecht

T 030 888 38 88
Teksttelefoon: 030 888 38 29
F 030 888 38 83
E info@mensenrechten.nl
W www.mensenrechten.nl

Voor vragen kunt u een e-mail sturen en
op werkdagen bellen van 10.00 - 16.00 uur

Ontwerp: Ontwerpwerk
Drukker: Drukkerij van Deventer

Mei 2017